

УДК 378.22:340.132.6

DOI: 10.15587/2523-4153.2017.119861

КВАЛІФІКАЦІЯ: ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ДЖЕРЕЛ

© I. M. Алексеева

Наслідком дій держави щодо впровадження Європейських стандартів освіти в Україні стало прийняття нової редакції Закону України “Про вищу освіту” (2014).

Науково-аналітичне дослідження визначення поняття кваліфікація за законодавством про вищу освіту, як критерію професійного рівня випускника вищого навчального закладу.

У ході дослідження використано бібліографічний, лінгвістичний, змістовно-правовий та порівняльно-правовий методи.

Із проведеного аналізу вбачається, що як в міжнародних, так і в національних стандартах поняття “кваліфікація” застосовується в двох аспектах, а саме: як результат академічної освіти та як результат професійного навчання в інших формах, чим і обумовлені певні відмінності в його артикуляціях залежно від сфери застосування.

На погляд авторів, поняття “кваліфікація” у Законі України “Про вищу освіту” є найбільш конкретизованим, однозначним та зрозумілим, відображаючи його змістовну суть, а саме – компетентності відповідно до стандартів вищої освіти, ніж загальні посилання на вид і ступінь професійної підготовки, а тим більше на документ, як форму її фіксації.

Викладене свідчить, що поняття “кваліфікація” за чинним національним законодавством з вищої освіти має значення не пересічної дефініції, а наскрізної правової категорії, наріжного інституційного критерію з визначення фундаментальних підходів стосовно форм та принципів організації вищої і професійної освіти, міждисциплінарних та міжгалузевих зв'язків, а також порівняння національних і міжнародних стандартів освіти/навчання та професійних рівнів. Що стосується дефініції “кваліфікація” (у контексті вищої освіти), вбачається за доцільне доповнити її, з урахуванням законодавчо визначених задач вищої школи, щодо формування не тільки професійних компетентностей випускника (майбутнього фахівця), але й його громадянських, морально-етичних та інших особистісних якостей. Як за міжнародними офіційними документами, так і національними нормативними актами визначення поняття “кваліфікація” існує в двох вимірах: академічному/освітньому та професійному, що до певної міри різняться за формулюваннями. З метою забезпечення єдиного та стабільного міжгалузєвого, міжрівневого розуміння, трактування та застосування, убачається за доцільне уніфікувати та внормувати його за правилами юридичної техніки, на основі артикуляції цього поняття для вищої школи

Ключові слова: Вища освіта, кваліфікація, Національна рамка кваліфікацій, Європейська рамка кваліфікацій, уніфікація

1. Вступ

Наслідком дій держави щодо впровадження Європейських стандартів освіти в Україні стало прийняття нової редакції Закону України “Про вищу освіту” (2014). Перш за все, як базовий інституціональний правовий акт, він дав визначення ряду основоположних галузевих понять, зокрема, таких як:

мета вищої освіти – підготовка конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях (преамбула);

вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти (ст. 1, п. 1, п/п 5) [1].

Як видно, ключовим у їх визначенні є термін – кваліфікація.

2. Постановка проблеми у загальному вигляді, актуальність теми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними питаннями

Європейські інтеграційні кроки України потребували значних змін в організації нашого суспільства, держави та економіки. Зокрема, перегляду підходів щодо професійної підготовки національних кадрів, відповідності їх рівня європейським стандартам. Як убачається з наведених вище законодавчих визначень понять, результат вищої освіти формалізується в певній кваліфікації відповідного рівня вищої освіти. Актуальність питання підготовки та якості кадрів потребує більш ґрунтовного аналізу цього поняття, з огляду на сучасні національні та міжнародні чинники.

3. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розпочато вирішення даної проблеми і на які спирається автор

Проведений автором аналіз показав, що проблематиці визначення компетентностей як правової категорії вищої освіти приділяли уваги багато вітчизняних вчених, серед яких особливу увагу, на дум-

ку автора, слід виділити праці видатних освітян-науковців [2, 3]. Питанням підготовки фармацевтичних кадрів приділяли значну увагу відомі у системі фармацевтичної освіти автори [4, 5], які у своїх працях пропонують механізми вирішення окремих питань якісної підготовки майбутніх провізорів. В той же час стрімкий розвиток наукового прогресу, розвитку та імплементації міжнародно-правових норм стосовно прав громадян у сфері охорони здоров'я зумовлює окреме виділення та подальше вивчення розвитку правових компетентностей у фармацевтичних працівників.

4. Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, якій присвячена стаття

Незважаючи на певну активізацію наукових досліджень у напрямку компетентнісного підходу у підготовці фармацевтичних кадрів на даний час існує проблема чіткого розуміння категорійного апарату вищої освіти, зокрема категорії *кваліфікація*, та проведення порівняльного аналізу змісту галузевих національних правових актів та міжнародних офіційних документів.

5. Формулювання цілей (завдання) статті

Мета статті – науково-аналітичне дослідження визначення поняття *кваліфікація* за законодавством про вищу освіту, як критерію професійного рівня випускника вищого навчального закладу.

6. Викладення основного матеріалу дослідження (методів та об'єктів) з обґрунтуванням отриманих результатів

Дослідження базувалось на аналізі банку нормативно-правових актів Верховної Ради України “Законодавство України”, міжнародних актів з питань Болонського процесу та енциклопедичних джерел.

Об'єктом дослідження є стан нормативно-правового визначення змісту поняття “*кваліфікація*” у вищій освіті.

В ході дослідження було використано наступні методи: бібліографічний, лінгвістичний, змістовно-правовий та порівняльно-правовий.

Результати дослідження.

Термін “*кваліфікація*” явище не нове та має ряд енциклопедичних визначень, наприклад:

кваліфікація – (від латинського *quails* – якийсь за якістю):

- 1) визначення якості, оцінка будь-чого;
- 2) рівень підготовленості, ступінь придатності до певного виду роботи;
- 3) професія, спеціальність (Советский энциклопедический словарь, 1989) [6];

кваліфікація :

- 1) дія за значенням кваліфікувати;
- 2) ступінь придатності, підготовленості до якого-небудь виду праці;
- 3) фах, професія, спеціальність (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001) [7].

Визначення поняття “*кваліфікація*” має також нормативно-правове визначення в ряді як національних, так і міжнародних офіційних документів, а саме:

– це *офіційний результат оцінювання і визнання*, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла *компетентностей* відповідно до *стандартів вищої освіти*, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту (ст. 1, п. 1, п/п 12, Закон про вищу освіту, 2014 [1];

– це будь-який *документ* про присудження ступеню, диплом або інше свідоцтво, видане уповноваженим органом, *що засвідчує успішне завершення програми вищої освіти* (Ст. I.1, А) та *знання і навички, визначені кваліфікацією* вищої освіти (Ст. VI.1) (Лісабонська Конвенція про визнання кваліфікацій, віднесених до вищої освіти в європейському регіоні (1997). Ратифікована парламентом України, як елемент національного законодавства (1999) [8, 9];

– це відображені в документі про освіту *вид і ступінь професійної підготовки* випускника до виконання професійної діяльності або продовження освіти (Модельний закон про вищу та післявузівську професійну освіту, Міжнародний документ країн СНД, 2002) [10].

– це будь-яка *ступінь, диплом або інший документ*, виданий компетентним органом, що свідчить про досягнення певних *результатів навчання*, досягнутих, як правило, у *результаті успішного завершення затвердженої програми вищої освіти* або дослідження. Такі результати навчання відображають, що навчаємий повинен знати, розуміти та здатен продемонструвати. (Загальна рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти - FQ ENEA, 2005) [11];

– це *офіційний результат оцінки і перевірки*, який надає компетентний орган, коли визнає, що людина досягла *результатів навчання* за даними стандартам (Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж усього життя – EQF LLL, 2008) [12];

– це *офіційний результат оцінювання і визнання*, який отримано, коли уповноважений компетентний орган встановив, що особа досягла *компетентностей (результатів навчання) за заданими стандартами* (Національна рамка кваліфікацій – NQF, 2011) [13].

– це *набір груп у залежності від завдань і обов'язків*, прийнятих у роботі (Міжнародний стандарт класифікації професій – ISCO-08, 2012) [14].

– це здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи. Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією. У дипломі чи іншому документі про професійну підготовку (посвідченні, сертифікаті тощо) кваліфікація визначається через назву професії (інженер-радіолог, економіст, токарь, секретар-стенографіст тощо) (Класифікатор професій ДК 003:2010) [15].

– це здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи. Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією. Необхідний рівень освіти досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків (Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід), 2013) [16].

Про значимість поняття “кваліфікація” у національній вищій освіті свідчить та обставина, що цей термін застосовуються в Законі України “Про вищу освіту” (у різному контексті) 80 разів, для артикуляції, зокрема:

- мети самого Закону (преамбула);
- поняття вищої освіти (ст. 1, ч. 1, п. 5);
- зв’язку національної вищої освіти з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою (ЄКТС) (ст. 1, ч. 1, п. 9);
- статусу здобувача вищої освіти (ст. 1, ч. 1, п. 11);
- результату навчання (ст. 1, ч. 1, п. 12);
- змісту права громадян на вищу освіту (ст. 4, ч. 1, абз. 5 і 8);
- рівнів, ступенів та кваліфікації вищої освіти, як інституційного елементу вищої освіти (Розділ II);
- системи вищої освіти, як інституційного елементу вищої освіти (Розділ IV);
- системи забезпечення якості вищої освіти, як інституційного елементу вищої освіти (Розділ V);
- типів вищих навчальних закладів, як інституційного елементу вищої освіти (Розділ VI);
- критеріїв науково-педагогічних, наукових працівників вищих навчальних закладів та їх посад (Розділ X);
- змісту прав, гарантій та обов’язків науково-педагогічних та наукових працівників вищих навчальних закладів (Розділ X);
- напрямків інтеграції національної вищої освіти до світового освітнього простору (гармонізація систем оцінювання якості вищої освіти України з європейською та узгодження Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти) (Розділ XIII) [1].

Із проведеного аналізу вбачається, що як в міжнародних, так і в національних стандартах поняття “кваліфікація” застосовується в двох аспектах, а саме: як результат академічної освіти та як результат професійного навчання в інших формах, чим і обумовлені певні відмінності в його артикуляціях залежно від сфери застосування.

На погляд авторів, поняття “кваліфікація” у Законі України “Про вищу освіту” є найбільш конкретизованим, однозначним та зрозумілим, відображаючи його змістовну суть, а саме – *компетентності відповідно до стандартів вищої освіти*, ніж загальні посилання на вид і ступінь професійної підготовки, а тим більше на документ, як форму її фіксації.

Незважаючи на певні стилістичні відмінності та особливості граматичних зворотів, як академічне/освітнє, так і професійне поняття “кваліфікація” зводиться до наступного:

- 1) це результат успішного завершення освіти/навчання за затвердженими стандартами;
- 2) зміст її становлять відповідні стандартизовані компетентності (знання, уміння та навички), як результат навчання;
- 3) вона засвідчує рівень підготовленості,

ступінь придатності особи до певного виду роботи;

4) та має формальну фіксацію в офіційному документі визначеного зразку, що є загально визначним як для подальшого навчання, так і роботи.

Разом з тим, поняття “кваліфікація”, у тому числі зафіксоване в Законі, не є кінцевим/завершеним, а відсичлочним, так як для його повного, глибокого розуміння потребується додаткове тлумачення поняття *компетентності*, що є узагальнюючим терміном, який позначає зміст кваліфікації.

7. Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальшого розвитку даного напрямку

1. Викладене свідчить, що поняття “кваліфікація” за чинним національним законодавством з вищої освіти має значення не пересічної дефініції, а наскрізної *правової категорії*, наріжного інституційного критерію з визначення фундаментальних підходів стосовно форм та принципів організації вищої і професійної освіти, міждисциплінарних та міжгалузевих зв’язків, а також порівняння національних і міжнародних стандартів освіти/навчання та професійних рівнів, а саме:

- 1) визначення адекватності національного та європейського рівнів та ступенів професійної підготовки фахівців;
- 2) розроблення національних рамок та стандартів класифікації професій і їх адаптації до міжнародних;
- 3) розроблення національних стандартів освіти та освітньо-кваліфікаційних характеристик;
- 4) визначення структури та змісту навчальних планів та програм.

2. Що стосується дефініції “кваліфікація” (у контексті вищої освіти), то, на думку авторів, доцільним є доповнити її, з урахуванням законодавчо визначених задач вищої школи, щодо формування не тільки професійних компетентностей випускника (майбутнього фахівця), але й його громадянських, морально-етичних та інших особистісних якостей.

3. Як за міжнародними офіційними документами, так і національними нормативними актами визначення поняття “кваліфікація” існує в двох вимірах: академічному/освітньому та професійному, що до певної міри різняться за формулюваннями. З метою забезпечення єдиного та стабільного міжгалузевого, міжрівневого розуміння, трактування та застосування, убачається за доцільне уніфікувати та внормувати його за правилами юридичної техніки, на основі артикуляції цього поняття для вищої школи. Це, на думку авторів, забезпечило б: по-перше, єдність підходів вищих навчальних закладів (зважаючи на їх академічну автономію) щодо визначення структури і змісту навчальних планів та програм; по-друге, обґрунтоване та прозоре переміщення між циклами, рівнями та напрямками освіти; по-третє, реальну можливість безперервного навчання протягом усього життя.

Література

1. Про вищу освіту. Верховна Рада України. Закон від 01.07.2014 № 1556-VII [Текст]. – Відомості Верховної Ради, 2014. – № 37-38. – Ст. 2004. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Find>
2. Згуровський, М. З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України [Текст] / М. З. Згуровський. – К.: НТУУ"КПІ, 2006. – 544 с.
3. Кремень, В. Г. Філософія освіти: пошук пріоритетів. Кн. 2. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіта [Текст]: монографія / В. Г. Кремень. – К.: МП Леся, 2012. – 523 с.
4. Актуальні проблеми підготовки фахівців у вищих медичних та фармацевтичному навчальних закладах України [Текст]: мат. наук.-метод. конф. / ред. Ю. В. Вороненко, І. С. Вітенко, В. П. Пішак. – Чернівці, 2002. – 736 с.
5. Старча, Т. М. Сучасні завдання вищої медичної освіти та кадрового забезпечення реформування галузі [Текст]: мат. Всеукр. навч.-наук. конф. / Т. М. Старча, О. П. Волосовець, І. В. Ключенко та ін. // Реалізація Закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України. – Тернопіль: ТДМУ, «Укрмедкнига», 2015. – С. 5–7.
6. Советский энциклопедический словарь [Текст] / ред. А. М. Прохоров. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 1632 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / ред. В. Т. Бусел. – К.-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 900 с.
8. Конвенція про визнання кваліфікацій віднесених до вищої освіти в європейському регіоні [Електронний ресурс]. – Європейський союз. Міжнародний документ. Конвенція від 11.04.1997. – Лісабон, 1997. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/165.htm>
9. Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні [Текст]. – Верховна Рада України, 1999. – № 1273-XIV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1273-14>
10. Модельний закон про вищу та післявузівську професійну освіту [Текст]. СНД. Модель, Міжнародний документ, 2002. – № 20-5 – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_a11
11. A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area [Electronic resource]. – Ministry of Science, Technology and Innovation. – Copenhagen, 2005. – Available at: http://www.medecine.unige.ch/enseignement/information/med/IMG/pdf/framework_21_2_05.pdf
12. Recommendation of the european parliament and of the council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (Text with EEA relevance) [Text]. – Official Journal of the European Union. – 2008. – Vol. 6.5. – P. 111/1–111/7. – Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:111:0001:0007:EN:PDF>
13. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій [Текст]. – Кабінет Міністрів України, 2011. – № 1341. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
14. International standard classification of occupations (ISCO-08). Structure, group definitions and correspondence tables [Text]. – Geneva: International Labor Office, 2012. – Vol. 1. – 420 p. – Available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_172572.pdf
15. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010 [Текст]. – Держспоживстандарт України, 2010. – № 327. – Режим доступу: <http://profstandart.org.ua/classifiers/professions>
16. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) [Текст]. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2013. – 92 с.

*Рекомендовано до публікації д-р фарм. наук Книш Є. Г.
Дата надходження рукопису 25.10.2017*

Алексеева Ирина Николаевна, кандидат фармацевтичних наук, доцент, кафедра управління і економіки фармації, медичного та фармацевтичного правознавства, Запорізький державний медичний університет, пр. Маяковського, 26, м. Запоріжжя, Україна, 69035
E-mail: zapgur@ukr.net